

LACZI RENÁTA

(a szegedi Kaszap István Kollégium hallgatója)

A versenyképesség humán aspektusai az Európai Unióban

Témavezető: Dr. Pelle Anita Ágnes

Bevezetés

A 2008-as gazdasági válság, amely alapjaiban rázta meg az Európai Uniót, egyben lehetőséget is teremtett a növekedés új forrásainak felfedezésére. Az Európai Unió számos célkitűzése hangsúlyozta már, hogy az olyan növekedés a kívánt, amely során egyszerre valósul meg a gazdasági és társadalmi kohézió – ez a legújabb növekedési stratégia, az Európa 2020 esetében sincs másképp.

Az áhított gazdasági növekedés kapcsán felmerül a versenyképesség kérdése. A dolgozatom kiindulási pontja az, hogy megfelelő társadalmi környezet nélkül a versenyképesség javítása nem lehetséges. Kutatásom a szociális dimenzió két elemét vizsgálja: egyrészt a humán tőkét, másrészt pedig a társadalmi kohéziót, valamint ezek összefüggéseit az Európai Unió tagállamainak versenyképességével. Vizsgálódásom során földrajzi szempontok alapján országcsoportokat alkottam, előtérbe hozva a területi kohézió dimenzióját is. A humán tőke vonatkozásában elsősorban a Világgazdasági Fórum humán tőke indexét tanulmányozom. A társadalmi kohézió esetében pedig az egyes csoportokon belül vizsgálom a foglalkoztatási ráták és a szegénységi mutatók közötti a szórást azzal a céllal, hogy megtudjam a térségek belső kohézióját; valamint vizsgálom a csoportok közötti szórást, hogy kirajzolódjanak az Európai Unión belüli területi különbségek is.

A dolgozatomban végzett elemzések és összehasonlítások alapján elmondható, hogy a versenyképesség összefügg a társadalmi dimenzióval. A megfelelő humán tőke és a társadalmi kohézió egyaránt előfeltételei a versenyképességnek. Az egyes országcsoportok közötti különbségek az Európai Unión belüli megosztottságot sugallják; a törésvonal elsősorban a centrum és periféria országai között figyelhető meg. Ezek a belső egyensúlytalanságok pedig az unió egészére mint gazdasági egységre negatív hatással vannak. Az Európai Unió jövője szempontjából a tagállamok közötti különbségek mérséklése kulcsfontosságú kérdés

A versenyképesség elméleti alapjai

Számos közgazdász foglalkoztatott az elmúlt két évszázad során, hogy mi határozza meg egy nemzet vagy egy ország jólétét, gazdagságát, sikerességét. A legismertebb elméletek különböző tényezőkre helyezik a hangsúlyt: Adam Smith-nél a siker kulcsa

a munkamegosztás; Malthus és Ricardo szerint a természetes erőforrások szabnak határt a termelékenységnek a csökkenő hozadék elve mentén. Majd a Heckscher-Ohlin modell rámutatott arra, hogy a nemzetközi munkamegosztásnak is pozitív hatásai vannak a nemzetközi kereskedelemben résztvevő országok számára.¹ A huszadik századi neoklasszikus közgazdászok elméleteiben megjelenik a fizikai tőkébe és az infrastruktúrába való beruházás a sikeresség magyarázatára. Egy idő után azonban ezek a tényezők is elégtelennek bizonyultak,² és figyelembe kerültek a növekedési potenciál (tk. versenyképesség) új dimenziói is, mint például a humán tőke, a technológiai haladás, a makroökonómiai egyensúly, a kormányzás, az intézmények és a piac mérete.³

A jelenség komplexitása miatt a dolgozatomban a versenyképesség fogalma alatt azt a Világgazdasági Fórum által meghatározott definíciót értem, amely a következőképp hangzik: A versenyképesség azon intézmények, politikák és tényezők összessége, amelyek meghatározzák egy ország termelékenységét.⁴

Intézmények

Az *intézmények* alatt azt a jogi és adminisztratív keretet értjük, amelyben az egyének, a vállalkozások és a kormányzás interakciója zajlik a gazdaság generálása érdekében.⁵ A hatékony szabályozói környezet lehetővé teszi, hogy a különböző gazdasági tevékenységek növekedéshez vezessenek, miközben a nem megfelelő szabályozói környezetben a különböző gazdasági tevékenységek mellett/ellenére sem történik haladás.⁶ Az intézmények hatékonyságát (vagy annak hiányát) mutatja meg a túlzott bürokrácia, a korrupció mértéke vagy az átláthatóság hiánya. Az intézmények szerepe a versenyképesség tekintetében az, hogy befolyásolják a beruházásokról való döntéseket és a termelés megszervezését, valamint a társadalomban a javak elosztásának és a fejlesztési stratégiák és politikák költségeinek viselésének módját. A szabályozói környezetben továbbá fontos szerepe van a szellemi tulajdon-védelmének, amely az innováció ösztönzésén keresztül támogatja a növekedést.⁷

Politikák

A *politikák* fogalma úgy ragadható meg, mint az aktuális globális környezetben felmerülő gazdasági kihívásokra adott válaszok.⁸ A politikai döntések többek között a

¹ KRUGMAN, P., OBSTFELD, M., MELITZ, M.: *International Economics*, 9th ed. Addison-Wesley, 2012, Boston

² A fejlődő országokba küldött segélyek (fizikai tőkébe való beruházás) nem hozták meg a várt növekedést

³ SALA-I-MARTIN, X.: *The Economics behind the World Economic Forum's Global Competitiveness Index*. In De Grauwe, P. (szerk.): *Dimensions of Competitiveness*. MIT press, 2010, Cambridge

⁴ WORLD ECONOMIC FORUM: *The Global Competitiveness Report 2013-2014*. World Economic Forum, 2013a, Geneva

⁵ Uo.

⁶ COOTER, R. D., SCHAEFER, H.B.: *Solomon's Knot: How Law Can End the Poverty of Nations*. Princeton University Press, 2011, Princeton

⁷ NAGY, B., PELLE, A., SOMOSI, S.: *Intellectual property rights, competition and competitiveness in the EU internal market: What is to come with unitary patent system?*. 2014, Kézirat, tervezett megjelenés: Research Policy.

⁸ WORLD ECONOMIC FORUM: *The Global Competitiveness Report 2013-2014*. World Economic Forum, 2013a, Geneva

munkaerő-piaci politika, az oktatás-, a kereskedelem- és az általános gazdaságpolitika területén befolyásolják az ország versenyképességét, sőt sokszor maga a versenyképesség erősítése jelenik meg ezen politikák céljaként.⁹ Az Európai Unió esetében a politikai döntések és azok hatása még inkább összetett jelenség figyelembe véve az unió azon sajátosságát, hogy egyidőben működik az uniós szintű és a 28 nemzeti döntéshozatal.¹⁰

Tényezők

A dolgozatom egyik központi témája, a humán tőke vonatkozásában a Világgazdasági Fórum által megadott definíció ezen elemét szeretném kiemelni és részletesen kifejteni. A klasszikus közgazdaságtan három termelési tényezőt határoz meg,¹¹ ezek a tőke, a munka és a föld (vagy az a terület, ahol a munkavégzés történik). A huszadik század folyamán azonban megjelentek olyan további tényezők is a termelés folyamatában, amelyek bizonyos tekintetben függetlenek a tőkétől és a munkától, ráadásul sajátos tulajdonságaikkal befolyásolni tudják a termelékenységet, tágabb értelemben pedig a versenyképességet. Ez a két tényező nem más, mint a technológia és a tudás. A huszonegyedik században ezek a tényezők még hangsúlyosabb szerephez jutnak a gazdasági növekedés és a versenyképesség ösztönzésében. Európai kontextusban elég csak a lisszaboni vagy az Európa 2020 növekedési stratégiák alapvető célkitűzéseire gondolnunk.

A humán tőke mint termelési tényező

Elméleti szinten először Robert Merton Solow figyelt fel arra, hogy a tőke és a munka mellett valami más is befolyásolja a termelési függvényt. Solow az 1957-ben megjelent *Technical Change and the Aggregate Production Function* c. munkájában a termelés egyik tényezőjeként nevezi meg a technikai haladást (t), és az alábbi képlettel írja le:¹²

$$Q = F(K, L, t).$$

Solow 1987-ben közgazdasági Nobel-díjat kapott a gazdasági növekedés elméletéhez való hozzájárulásáért. A díjátadón megtartott előadásában a legnagyobb eredményének nevezte, hogy a 30 évvel korábban megjelent cikke óta sikerült elemeire bontania azt, amit akkor technológiai haladásnak nevezett. Solow a harmadik termelési

⁹ HUEMER, S., SCHEUBEL, B., WALCH, F.: Measuring Institutional Competitiveness in Europe. *CESifo Economic Studies*, 2013, 59. sz. (3), 576–608. o. Published by Oxford University Press on behalf of Ifo Institute for Economic Research, Munich

¹⁰ ZAHARIADIS, N.: Building better theoretical frameworks of the European Union's policy process. *Journal of European Public Policy*, 2013, 20. sz. (6) 807-816. o.

¹¹ KOPÁNYI, M.: Termelés. In Kopányi, M. (szerk.): *Mikroökonómia*, 2nd rev. ed. Műszaki Könyvkiadó, 1993, Budapest. 143–80. o.

¹² SOLOW, R. M.: Technical Change and the Aggregate Production Function. *The Review of Economics and Statistics*, 1975, 39. sz. 312–20. o.

tényező két alkotóelemét határozta meg: a technológiai haladást a szó szoros értelmében és a humán tőkét.¹³

A humán tőke fontosságára a gazdasági teljesítmény befolyásolásában Theodor William Schultz, szintén Nobel-díjas közgazdász, is rámutatott. Véleménye szerint a készségekre és a tudásra a tőke egyik formájaként kell tekinteni és ennek megfelelően a humán tőke fejlesztéséhez beruházásra van szükség,¹⁴ elsősorban az oktatás területén.¹⁵

A tudás, mint a humán tőke egyik megjelenési formája, további fontos tulajdonságokkal rendelkezik, amelyeket tekintetbe kell venni, amikor termelési tényezőként beszélünk róla.

Ugyanis a tudás az emberek fejében létezik, s ez a humán erőforrás csak annyiban lehet termelési tényező, amennyiben hasznosításra kerül.¹⁶ A másik irányból szemlélve az összefüggést, a tudás csak az egyes emberek által sajátítható el és általuk kerülhet alkalmazásra.¹⁷ Másrésztől a tudás lehet tőke abban az értelemben, hogy egyfajta állományként jelentkezik és idővel amortizálódik.¹⁸

A tudás ezen felül értelmezhető tiszta közjőként, sőt mi több, globális közjőként is.¹⁹ A tudás nem veszít az értékéből azáltal, hogy mások is hozzáférnek, ráadásul a tudás megosztása nem jelenti azt, hogy az a tudás átadója ezután már kevésbé fogja birtokolni azt az ismeretet. Az elsajátított tudást pedig nem lehet meg nem tanulttá tenni. A tudás gazdasági hasznosítása során új technológiák, új termékek és új termelési módszerek keletkeznek, amelyek hozzájárulnak az egész társadalom jólétéhez.²⁰ A tudás azáltal sem veszít értékéből, hogy minél többen használják, sőt ez akár növelheti is azt.

A tudás és a humán tőke ezen tulajdonságait figyelembe véve elmondhatjuk, hogy a gazdaság versenyképességének előfeltétele a humán tőke. Továbbá a versenyképesség megőrzésének vagy javításának fontos eleme a megfelelő minőségű humán tőke, amelyet folyamatosan karban kell tartani és fejleszteni. Az olyan fejlett országok esetében, mint az Európai Unió tagállamai pedig a humán tőkébe való beruházás van a legjobb hatással a gazdasági növekedésre és a versenyképességre.²¹ Ezért is kulcsfontosságú a gazdasági recesszió idején és az azt kövöző időszakban az oktatásba, kutatás-fejlesztés-

¹³ SOLOW, R. M.: "Growth Theory and After." Lecture to the memory of Alfred Nobel, 8 December 1987. Available online: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1987/solow-lecture.html

¹⁴ SCHULTZ, T. W.: Investment in Human Capital. *The American Economic Review*, 1961, 51. sz. 1–17. o.

¹⁵ SCHULTZ T. W.: "The Economics of Being Poor." Lecture to the memory of Alfred Nobel, 8 December 1979. Available online: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1979/schultz-lecture.html

¹⁶ LEYDESDORFF, L.: *The Knowledge-based Economy*. Universal Publishers. 2006, Boca Raton

¹⁷ GRANT, R. M.: Toward a Knowledge-based Theory of the Firm. *Strategic Management Journal*, 1996, 17. sz. 109-122. o. John Wiley&Sons Ltd, USA

¹⁸ PELLE, A.: The European Social Market Model in Crisis: At a Crossroads or at the End of the Road?. *Social Sciences*, 2013, 2. sz. 131–146. o.

¹⁹ STIGLITZ, J. E.: Global public goods and global finance. In Touffut, J. (szerk.): *Advancing Public Goods*. Edward Elgar Publishing, 2006, Cheltenham

²⁰ DASZKIEWICZ, N., WACH, K.: *Firm-level internationalisation and its business environment*. Gdansk University of Technology Publishing House, 2014, Gdansk

²¹ AIGINGER, K.: The current economic crisis: causes, cures and consequences. *WIFO Working papers*, 2009, 341.

tésbe és innovációba való beruházás, mivel ezek a területek segíthetnek egy intelligensebb gazdaság kialakításában és a növekedés újraindításában. Az egyéni készségekbe való beruházás jelenleg központi kérdés Európa versenyképessége szempontjából.²² A versenyképesség javítása pedig a válságból való kilábalás lehetőségét jelenti.²³

A Világgazdasági Fórum versenyképességi definíciója sokáig nem vett figyelembe egyéb dimenziókat az országok versenyképességének mérésénél. A 2013-2014-es versenyképességi jelentésben azonban kísérletet tettek egy új index megalkotására: a már ismert *globális versenyképességi indexet* kiegészítették egy szociális és egy környezeti pillérrel, létrehozva a *fenntartható versenyképesség indexét*.

A dolgozatom szempontjából a releváns kérdés jelen esetben az, hogy miért volt szükség a szociális dimenzió hozzáadására, hangsúlyosabbá tételre? Melyek a társadalmi dimenzióknak azon pontjai, amelyek hozzájárulnak a termelékenységhez és a hosszú távú növekedéshez, ugyanakkor megőrzik a stabilitást a társadalomban.²⁴ Az első szempont a befogadó társadalom, amely lehetővé teszi, hogy a társadalom minden tagja hozzájáruljon és részesüljön a gazdasági előnyökből. A társadalom peremén lévő csoportok befogadása a szociális kohézió előfeltétele. Bármiféle társadalmi kirekesztés, amely megakadályozza az egyének teljes részvételét a munkaerőpiacon, csökkenti az elérhető tehetségek számát a vállalatok és szervezetek számára, ezáltal pedig negatív hatással van az ország versenyképességre. A második követelmény a méltányosság és kohézió: a méltányos társadalom ugyanazokat a lehetőséget garantálja az egyének számára, a tehetségük szerint jutalmazza őket és igazságosan osztja el a gazdasági növekedésből származó előnyöket, megteremtve a társadalmi kohéziót. Az egyenlőtlenségek ugyanis kedvezőtlenül hatnak a gazdasági növekedésre, ráadásul számos feszültséget is kelthetnek a társadalomban, amelynek szintén lehetnek gazdasági következményei is. A harmadik feltétel pedig a rugalmasság, egy társadalom pedig akkor rugalmas, ha képes alkalmazkodni az időszakos és tartós sokkokhoz anélkül, hogy veszélyeztetné a stabilitást. Ez legtöbbször a jóléti rendszerek feladata, amelyek fenntarthatósága szoros összefüggésben van az országok versenyképességével.²⁵

A fenti szempontokat figyelembe véve elmondható, hogy nem csak egy ország gazdasági teljesítménye lehet hatással a társadalomra, de a társadalom milyensége is befolyásolja az adott ország versenyképességét. Az Európai Unió versenyképességének elemzését még inkább megnehezíti az, hogy 28 tagállam sajátosságait együttesen kell figyelembe venni, hiszen ezek együttesen határozzák meg az Uniót. A 2008-as gazdasági válság után a tagállamok közötti különbségek felerősödtek, a gazdasági nehézségek mellett pedig olyan szociális problémák jelentek meg (vagy erősödtek fel) mint a munkanélküliség, a szegénység és az oktatáshoz való hozzáférés csökkenése, amelyek

²² SCHMID, G.: Inclusive Growth: What Future for the European Social Model? *IZA Policy Paper* 2014, 82. sz.

²³ BENCZES, I., REZESSY, G.: Kormányzás Európában, trendek és törésvonalak. *Pénzügyi Szemle*, 2013, 58, 136-150. o.

²⁴ WORLD ECONOMIC FORUM: *The Global Competitiveness Report 2013-2014*. World Economic Forum, 2013a, Geneva

²⁵ Uo.

aláássák a hosszú távú növekedést és a társadalmi és politikai stabilitást.²⁶ A versenyképesség humán aspektusai tehát komoly veszélybe kerültek, amelyet a dolgozatomban elemző részében kívánok bizonyítani.

Módszertan

A számításokat megelőzően hat csoportba soroltam az Európai Unió tagállamait. A csoportok kialakításakor elsősorban földrajzi szempontok játszottak szerepet annak reményében, hogy a kutatás végére kirajzolódnak azok a térségek, ahol adott a versenyképesség erősítésére alkalmas humán tőke és ahol megvalósul a társadalmi kohézió. Az országcsoportok a következőképpen alakultak:

Észak-Európa: Dánia, Finnország és Svédország

Nyugat-Európa: Ausztria, Belgium, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Írország, Luxemburg és Németország

Baltikum: Észtország, Lettország és Litvánia

Dél-Európa: Ciprus, Málta, Olaszország, Spanyolország, Portugália

Közép-Kelet-Európa: Csehország, Magyarország, Lengyelország, Szlovákia és Szlovénia

Balkáni térség: Bulgária, Görögország, Horvátország és Románia

A földrajzi szempontok alapján történő felosztás azért is indokolt, mert az egyes országok gazdasági esélyeit befolyásolja azok földrajzi elhelyezkedése.²⁷ Az Európai Unió esetében ezt még inkább igazolja, hogy az integrációs folyamatok alapvetően területenként zajlottak. A Lisszaboni Szerződés 2. cikke 2009-ben pedig bevezette a területi kohézió igényét az Európai Unióban, amely a térségek között különbségek csökkenésére irányul. A területi kohézió leginkább a felzárkóztatást jelenti, azonban a versenyképesség erősítésének kézenfekvő módja lehet az eleve előrehaladottabb térségek erősítése.²⁸ Ez azonban nemcsak, hogy ellentétben áll az Európai Unió elképzeléseivel, de vajon milyen jövőképet vetítene előre a gazdasági egység számára?

A humán tőke elemzése

A következőkben az Európai Unió tagállamainak teljesítményét mutatom be a Világ-gazdasági Fórum humán tőke indexén (1. ábra).

Az Európai Unió tagállamai a 2-69. hely között helyezkednek el a *humán tőke indexen*. A tagállamok rangsorban elfoglalt helye megmutatja a humán tőke állományának minőségét az adott országban és azt, hogy adott-e a környezet a megfelelő humán tőke kialakulásához, amelyet jelen kontextusban a versenyképesség előfeltételeként értelmezünk. Az észak-európai országok rangsor vezetői, a 122 ország közül Finnország a 2., Svédország az 5., Dánia pedig a 9. helyet foglalja el az indexen. A nyugat-eu-

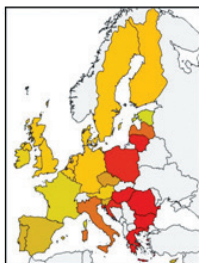
²⁶ DARVAS, Zs., WOLFF, G. B.: Europe's social problem and its implications for economic growth. *Bruegel Policy Brief*, 2014. 3. sz.

²⁷ KRUGMAN, P., OBSTFELD, M., MELITZ, M.: *International Economics*, 9th ed. Addison-Wesley, 2012, Boston

²⁸ NAGY, S. Gy., HEIL, P.: *A kohéziós politika elmélete és gyakorlata*. Akadémiai kiadó, 2013, Budapest

rópai országok közül Hollandia, Németország és az Egyesült Királyság található meg a 10 legeredményesebb ország között, a csoport további öt tagja a 11-21. hely között oszlanak meg. A Baltikum csoportjából kiemelkedik Észtország a 27. helyen, amíg Litvánia és Lettország a 34-38. helyet foglalják el.

A középmezőnyben helyezkednek el a dél-európai országok a 28-31. helyen, a csoport legutolsó tagja Olaszország a 37. helyen. A közép-kelet-európai országok közül Szlovénia és Csehország emelkedik ki a 32-33. helyen, Lengyelország a 49., Magyarország pedig az 54. helyen áll. Az Európai Unió tagállamainak rangsorát a balkáni országok zárják az 55-69. helyen. Kivételt jelent Horvátország, amely a 46. helyen áll. A *humán tőke indexen* elfoglalt helyezések alapján tehát elmondható, hogy a tagállamok földrajzi alapon történő csoportosítása helyes, a csoportok tagjai ugyanabban a tartományban helyezkednek el, legfeljebb csak 1-1 kivétel figyelhető meg.

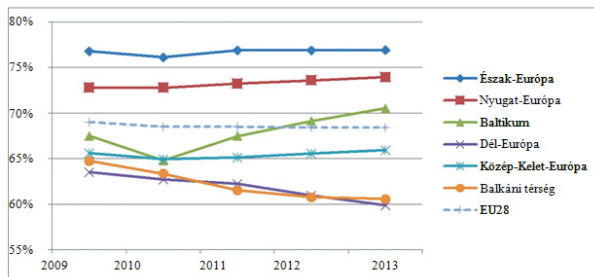
1. ábra: Az Európai Unió tagállamainak teljesítménye a humán tőke indexen, 2013

Forrás: WEF (2013) adatok alapján saját szerkesztés az OpenHeatMap program segítségével

Megjegyzés: A sárga szín erőssége mutatja a humán tőke indexen elért pontszám nagyságát - minél pirosabb egy terület, annál alacsonyabb a pontszáma

A társadalmi kohézió elemzése

A társadalmi dimenzió elemzése során az egyes országcsoportokon belül vizsgáltam a foglalkoztatás és a szegénység mutatóit (2. ábra).

2. ábra: Foglalkoztatási ráták a hat országcsoportban és az Európai Unióban, %, 2009-2013

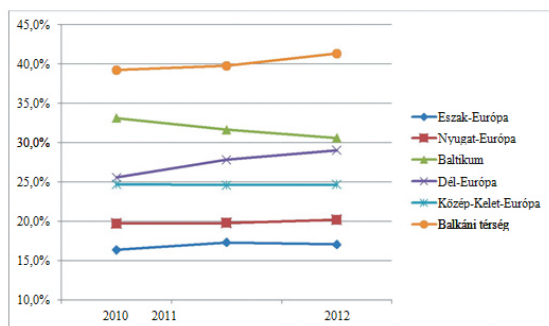
Forrás: Eurostat adatok alapján saját számítás, egyéni szerkesztés

Az észak-európai foglalkoztatási szint a 20-64 közötti lakosság körében a legmagasabb a hat országcsoport közül, az európai átlagnál is 10-12%-ponttal magasabb. A térségben ugyan tapasztalható volt 2009-2010 között némi visszaesés a válság hatására, ugyanakkor azóta a foglalkoztatási szint folyamatosan növekszik a térségben, 2013-ban 76,919% volt a foglalkoztatási szint az észak-európai térségben.

A nyugat-európai térségben lassú növekedés figyelhető meg a foglalkoztatási ráta tekintetében. Ennek oka az, hogy a 2009-2011 között Írországban a foglalkoztatás szintjének 3,14%-pontos csökkenését a Németországban, Hollandiában, Ausztriában és az Egyesült Királyságban történő növekedés ellensúlyozta. Miután Írországban a foglalkoztatási szint újra növekedésnek indult, a térség átlagos foglalkoztatási szintje is növekedett. Ez a növekedés azonban nem kiemelkedő, mivel a térség többi országában, Belgiumban, Franciaországban és Luxemburgban a foglalkoztatási szintek stagnálnak. A térségben a foglalkoztatási szint 2013-ban 73,951% volt a 20-64 év közötti lakosság körében.

A foglalkoztatás szintje az országcsoportok közül a Baltikumban ment keresztül a legnagyobb változáson. Miután a 2009-2010 közötti időszakban a foglalkoztatás szintje 2,676%-ponttal esett vissza a 20-64 év közötti lakosság körében, az azt követő években ugrásszerűen növekedett, meghaladva 2012-ben az uniós átlagot és 2013-ban már 70,534% volt a térségben a foglalkoztatási szint. A közép-kelet-európai térségben a foglalkoztatási szint már az uniós átlag alatt van. A válság idején a 2009-2010 közötti időszakban a foglalkoztatási szint visszaesett, utána pedig évente mindössze 0,4%-ponttal növekedett. A balkáni térségben a foglalkoztatási szint 2009-2012 között meredeken csökkent, azóta pedig stagnál a 60,775-60,575%-os szinten. Dél-Európában először kisebb visszaesés volt tapasztalható 2009-2011 között, de ezután sem sikerült növekedési pályára állítani a foglalkoztatást. Így végül már ebben a térségben a legalacsonyabb a foglalkoztatás szintje az Európai Unióban. A társadalmi kohézió kérdésénél a következő lépésben a szegénységben és társadalmi kirekesztettségben élők vagy az által fenyegetettek számát vettem figyelembe (3. ábra).

3. ábra: A szegénység vagy társadalmi kirekesztettség által fenyegetettek aránya az egyes országcsoportokban, %, 2010-2012

Forrás: Eurostat adatok alapján saját számolás, egyéni szerkesztés

Az országcsoportok közül egyedül a Baltikumban csökken a szegénység vagy társadalmi kirekesztés által fenyegetettek aránya, itt a térség lakosságának 30,58%-át érinti ez a probléma. Észak-, Nyugat- és Közép-Kelet-Európában 2010-2012 között a szegénység vagy társadalmi kirekesztés által fenyegetettek aránya nem változott jelentős mértékben. Ezzel ellentétben a dél-európai térségben növekedett a szegénység vagy társadalmi kirekesztés kockázatával fenyegetettek aránya 2010-2012 között a legnagyobb arányban, 25,58%-ról 29,04%-ra. Az Európai Unióban a balkáni térséghez tartozó tagállamokban a legmagasabb a szegénység vagy társadalmi kirekesztés kockázatával fenyegetettek aránya, amely 39,21%ról 41,31%-ra növekedett a vizsgált időszakban.

Összegzés és következtetések

A kutatásom alapján elmondható, hogy a megfelelő humán tőke és társadalmi környezet egyaránt értelmezhető a versenyképesség előfeltételeként. A humán tőke index elemzésekor kiderült, hogy azok az országok, ahol adott a megfelelő humán tőke, a versenyképességi rangsorban is jobban teljesítenek. Ez az Európai Unió esetében az észak-európai és egyes nyugat-európai tagállamokat jelenti.

A versenyképesség előfeltételét jelentő társadalmi környezetben megvalósul a társadalmi kohézió. Ezt bizonyította a szociális dimenzióval kiegészített globális versenyképességi index, ahol a társadalmi környezet milyensége azon országok esetében befolyásolta pozitív irányban a helyezéseket, amelyek a versenyképességi rangsorban előrébb voltak.

Az Európai Unió tagállamainak országcsoportokra bontása meghozta a várt eredményt a társadalmi kohézió mutatóinak vizsgálata során. A foglalkoztatás tekintetében a térségek közötti szórás a vizsgált időszakban növekedett, ami a dél-európai és a balkáni térség együttes leszakadását jelenti. Ráadásul ezekben a térségekben a belső szórás csökkenése is arra utal, hogy foglalkoztatás szintek csökkenése miatt lett homogénebb a csoport. A szegénységi mutatók esetében is hasonló tendenciákat lehet megfigyelni a válság után. A szegénység vagy társadalmi kirekesztés kockázata még mindig komoly probléma a tagállamok számára, különösen a balkáni térségben, ahol a lakosság közel 40%-a érintett.

A versenyképesség humán aspektusai a következők alapján	GCI	HCI	Európa 2020 VKI intelligens pillére	Európa 2020 VKI inkluzív pillére	Foglalkoztatási ráták	Szegénység és társadalmi kirekesztés mutatói
Észak-Európa	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓
Nyugat-Európa	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓
Baltikum	✓	✓	✓	✓	✓✓	✓✓
Dél-Európa	✓	✓	✓	✓	✓*	✓*
Közép- és Kelet-Európa	✓*	✓*	✓*	✓	✓	✓
Balkán	✓*	✓*	✓*	✓*	✓*	✓*

1. táblázat: Összefoglaló táblázat, Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés 1.: ✓✓ - adottak; ✓ - valamelyest adottak; ✓* - legkevésbé adottak

A táblázat alapján még egyértelműbbek az országcsoportok közötti különbségek. Észak- és Nyugat-Európa a versenyképességi indexeken jól teljesít, a térségben adóttak a versenyképesség humán aspektusai. A Baltikum esetében a társadalmi kohézió adott, mint a versenyképesség előfeltétele, a humán tőke vonatkozásában azonban csak valamelyest adóttak a feltételek. Dél-Európáról azt mondhatjuk, hogy a versenyképesség humán aspektusai valamelyest adóttak a térségben, azonban a társadalmi kohézió trendjei aggodalomra adnak okot. Közép- és Kelet-Európában szintén valamelyest adóttak a versenyképesség humán aspektusai, itt elsősorban a humán tőkébe való beruházásra és a tudásalapú gazdaság kialakítására lenne szükség. A legaggasztóbb a helyzet a Balkánon, amely térség a versenyképesség humán aspektusai szempontjából messze elmarad az Európai

Unió többi részétől és ezzel az egész integráció egységét is megkérdőjelezi. Összességében tehát egy észak-dél irányú törésvonalról beszélhetünk a versenyképesség humán aspektusainak szempontjából az Európai Unión belül.

Mi lehet a megoldás?

Az Európai Unió jövője szempontjából kulcsfontosságú kérdés a tagállamok közötti különbségek enyhítése, az egyes térségek felzárkóztatása. Ahhoz, hogy gazdasági egységként felvegye a versenyt a globális versenytársaival, arra van szükség, hogy kezelje a belső egyensúlytalanságokat és újra növekedési pályára álljon. A versenyképességének erősítéséhez elsősorban a megfelelő humán tőke és társadalmi környezet kialakítása szükséges.

Irodalomjegyzék:

- AIGINGER, K.: The current economic crisis: causes, cures and consequences. *WIFO Working papers*, 2009, 341.
- BENZES, I., REZESSY, G.: Kormányzás Európában, trendek és törésvonalak. *Pénzügyi Szemle*, 2013, 58, 136-150. o.
- COOTER, R. D., SCHAEFER, H.B.: *Solomon's Knot: How Law Can End the Poverty of Nations*. Princeton University Press, 2011, Princeton
- DARVAS, Zs., WOLFF, G. B.: Europe's social problem and its implications for economic growth. *Bruegel Policy Brief*, 2014. 3. sz.
- DASZKIEWICZ, N., WACH, K.: *Firm-level internationalisation and its business environment*. Gdansk University of Technology Publishing House, 2014, Gdansk
- GRANT, R. M.: Toward a Knowledge-based Theory of the Firm. *Strategic Management Journal*, 1996, 17. sz. 109-122. o. John Wiley&Sons Ltd, USA
- HUEMER, S., SCHEUBEL, B., WALCH, F.: Measuring Institutional Competitiveness in Europe. *CESifo Economic Studies*, 2013, 59. sz. (3), 576–608. o. Published by Oxford University Press on behalf of Ifo Institute for Economic Research, Munich

- KOPÁNYI, M.: Termelés. In Kopányi, M. (szerk.): *Mikroökönómia*, 2nd rev. ed. Műszaki Könyvkiadó, 1993, Budapest. 143–80. o.
- KRUGMAN, P., OBSTFELD, M., MELITZ, M.: *International Economics*, 9th ed. Addison-Wesley, 2012, Boston
- LEYDESDORFF, L.: *The Knowledge-based Economy*. Universal Publishers. 2006, Boca Raton
- NAGY, B., PELLE, A., SOMOSI, S.: *Intellectual property rights, competition and competitiveness in the EU internal market: What is to come with unitary patent system?*. 2014, Kézirat, tervezett megjelenés: Research Policy.
- NAGY, S. GY., HEIL, P.: *A kohéziós politika elmélete és gyakorlata*. Akadémiai kiadó, 2013, Budapest
- PELLE, A.: The European Social Market Model in Crisis: At a Crossroads or at the End of the Road?. *Social Sciences*, 2013, 2. sz. 131–146. o.
- SALA-I-MARTIN, X.: The Economics behind the World Economic Forum’s Global Competitiveness Index. In De Grauwe, P. (szerk.): *Dimensions of Competitiveness*. MIT press, 2010, Cambridge
- SHARP, M.: Competitiveness and cohesion—are the two compatible? *Elsevier Research Policy* 27, 1998, 569–588. o.
- SCHMID, G.: Inclusive Growth: What Future for the European Social Model? *IZA Policy Paper* 2014, 82. sz.
- SCHULTZ T. W.: “*The Economics of Being Poor*.” Lecture to the memory of Alfred Nobel, 8 December 1979. Available online: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1979/schultz-lecture.html (Utolsó megtekintés ideje: 2014. október 9.)
- SCHULTZ, T. W.: Investment in Human Capital. *The American Economic Review*, 1961, 51. sz. 1–17. o.
- SOLOW, R. M.: “*Growth Theory and After*.” Lecture to the memory of Alfred Nobel, 8 December 1987. Available online: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1987/solow-lecture.html (Utolsó megtekintés ideje: 2014. október 9.)
- SOLOW, R. M.: Technical Change and the Aggregate Production Function. *The Review of Economics and Statistics*, 1975, 39. sz. 312–20. o.
- STIGLITZ, J. E.: Global public goods and global finance. In Touffut, J. (szerk.): *Advancing Public Goods*. Edward Elgar Publishing, 2006, Cheltenham
- WORLD ECONOMIC FORUM: *The Global Competitiveness Report 2013-2014*. World Economic Forum, 2013a, Geneva
- ZAHARIADIS, N.: Building better theoretical frameworks of the European Union’s policy process. *Journal of European Public Policy*, 2013, 20. sz. (6) 807-816. o.

